

Modern Tıp Savaş Yasalarının İlk Uygulama Örnekleri: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı

Example of the First Practices of Modern Medical Laws of War: 1877-1878 Ottoman-Russian War

 Eray Serdar YURDAKUL^a

^aSağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Ankara, TÜRKİYE

ÖZET Cenevre Sözleşmeleri, 1864 ve 1949 yılları arasında savaşın etkisini azaltmak için İsviçre-Cenevre’de uluslararası alanda imzalanan bir dizi sözleşmelerdir. Bu tarihsel metin, silahlı çatışma hukuku ile ilgili birçok önemli düzenleme içermektedir. Cenevre Sözleşmeleri ayrıca günümüz tıbbi savaş yasalarının temelini oluşturmaktadır. Savaş alanında milliyet gözetmeksizin yaralılara müdahale edilmesi için ilk olarak 12 devlet tarafından I. Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır. Türk tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu, 1864’teki ilk sözleşmeden 1 yıldan az bir süre sonra Cenevre’de yapılan çağrıyı takiben 5 Temmuz 1865’de bu sözleşmeyi imzalamıştır. Rus İmparatorluğu ise sözleşmeyi 1867 yılında imzalamıştır. 1877-1878 Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasındaki savaş, tarihin ilk Cenevre Sözleşmesine çok yakın bir zamanda gerçekleşen en büyük çatışmalardan biridir. Bu savaşın Cenevre Sözleşmelerini yakın tarihte imzalayan 2 devlet arasında olması, medikal savaş yasaları ve tıp tarihi açısından önem arz etmektedir. 1877 yılına ait bazı askerî arşiv belgelerinin paylaşılacağı bu çalışmada Cenevre Sözleşmelerinin, medikal savaş yasaları incelenecek ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Cenevre protokolleri hükümlerinin uygulanmasına dair aykırı durumların belgelendiği savaşa ait tarihi vesikalardan bazı yazışmalar sunulacaktır.

ABSTRACT Geneva Conventions, a series of international treaties concluded in Geneva between 1864 and 1949 to reduce the impact of the war. This historical text contains many important arrangements about law of armed conflict. Geneva Conventions also form the basis of the today’s medical laws of war. The First Geneva Convention, for the Amelioration of the Condition of the Wounded in the combat field, has been signed by 12 states. In the history of Turks, The Ottoman Empire signed the contract in July 5 of 1865 after following call made in Geneva in less than a year from the first convention in 1864. Also, the Russian Empire was one of the parties to the 1864 Geneva Convention which signed the protocol in 1867. The Russo-Turkish War of 1877-1878 was a one of the biggest conflicts in the history between the Ottoman Empire and the Russian Empire which took place so closely to First Geneva Convention. According to this historical closeness of this war and being between two states which signed Geneva it is important in terms of medical laws of war. In this study, in which some military archive documents belonging to the year 1877 will be shared, the medical war laws of the Geneva Conventions will be examined and the historical documents showing the violations of the provisions of the Geneva protocols will be presented with some correspondence from the Ottoman-Russian War, 1877-1878.

Anahtar Kelimeler: 93 Harbi; 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı; Cenevre Sözleşmeleri; askerî tıp; insancıl hukuk; savaş yasaları; Kızılay

Keywords: 1293 War; Russo Turkish War of 1877-1878; Geneva Conventions; military medicine; humanitarian law; law of armed conflict; Turkish red crescent

Tarihte, devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümlü için olağan görülen yollardan biri savaşmak olmuştur. Devletler, isteklerini kabul ettirmek ya da dayatmalara karşı gelmek adına silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Tarihsel süreçte yapılan onlarca savaşta yaşanan trajediler sonrası uluslararası hukuk açısından bazı tartışmalı konular ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar sonucu insanlık için temel hak ve özgür-

lülere dair bazı kararlar alınmış ve uluslararası savaş kuralları oluşturulmuştur. Savaşlarda sadece orduların zayıt vermediği ve asıl hasarı sivillerin yaşadığının fark edilmesi ile sivillerin korunması ve sonraki zamanlar için çatışmalarda yaralananlara yardım eden sağlık personelinin korunması ihtiyacı ile tarafların uyacağı kuralların düzenlenmesi zorunlu hâle gelmiştir.

Correspondence: Eray Serdar YURDAKUL

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: esyurdakul@yahoo.com.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 29 Jun 2020

Received in revised form: 12 Aug 2020

Accepted: 25 Sep 2020

Available online: 31 Dec 2020

2146-8982 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Kuşkusuz, insanların sahip olduğu temel haklardan bahsedildiğinde akla ilk gelen kaynak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir. Kadın, erkek ve çocukların temel insan hak ve özgürlüklerinin belirlendiği bu beyanname, insan hakları tarihinde bir kilometre taşı belgesidir. Dünyanın tüm bölgelerinden farklı yasal ve kültürel geçmişe sahip temsilciler tarafından hazırlanan beyanname, 10 Aralık 1948'de Paris'teki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından herkes için ortak bir başarı standardı olarak ilan edilmiştir. Bu beyanname ile ilk kez, evrensel olarak korunacak temel insan hakları ortaya konularak birçok ulusal ve uluslararası yasanın da temeli oluşturulmuştur. Din, dil, ırk, ulus, etnik köken ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanların eşit haklara sahip olduğunu belirten beyanname günümüzde 500'den fazla dil ve lehçeye çevrilmiştir. Bu hâliyle, dünyada en çok tercüme edilen belge olduğu kabul edilmektedir.¹

Tarihte, elbette insan haklarına dair ilk gelişme İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin imzalanması değildir. "İnsan hakları" terimini ilk defa ortaya çıkardığı kabul edilen Locke'un fikirlerinin 18. yüzyılda hukuki formlara dönüştürülmesi ile oluşturulan 1776 Virginia Bildirisi Amerikan sömürge halkının İngiltere'ye karşı mücadelesinde ilan edilmiştir. 1789'da yayımlanan Fransız Bildirisi de Fransız Devrimi'nin temelini oluşturmuştur. Bu 2 bildiri, insan hakları konusunda öncü belgeler olarak kabul görmüştür.² Hatta Fransız Bildirisi hem Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin temeli olarak kabul edilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, II. Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Cenevre Sözleşmeleri'nde ise insan haklarının korunması fikrinin çok öncesinde silahlı çatışmalarda silahsız tarafların korunması düşüncesine yer verilmiştir. 1859 yılında Fransız-İtalyan orduları ile ve Avustralyalılar arasındaki Solferino Savaşı'nda, 15 saatten uzun süre devam eden aralıksız çatışma sonrası 40.000 insan ölmüş ya da yaralanmıştır. Savaş meydanındaki yüzlerce insan güneşin altında aç ve susuz kalmıştır. Yaralılara müdahale etmek ve ölüleri defnetmek için herhangi bir teşkilatlanmanın olmadığı bu savaşta, yaralılar kilise

ya da evlere taşınsa da herhangi bir tıbbi müdahale yapılamamıştır. Bu duruma tesadüfen tanıklık eden İsviçreli Jean Henry Dunant'ın çabaları sonucunda oluşturulan Cenevre Sözleşmeleri ya da diğer adı ile Cenevre Konvansiyonları, silahlı çatışma hukukunun ve bilinen uluslararası insancıl hukukun temel kaynağı olmuştur.³ Belçika Krallığı, Danimarka Krallığı, Fransa İmparatorluğu, İtalya Krallığı, Hollanda Krallığı, Portekiz Krallığı, Prusya Krallığı, İspanya Krallığı ve İsviçre Krallığı'nın dâhil olduğu 12 devlet tarafından imzalanan bu tarihsel metin, silahlı çatışma hukuku ile ilgili birçok önemli düzenleme içermektedir. Cenevre Sözleşmeleri ayrıca günümüzün tıbbi savaş yasalarının da temelini oluşturmaktadır. Tarafların bu sözleşmeyi imzalamaları, 1864 tarihinde İsviçre hükümetinin himayesinde 8-28 Ağustos 1864 arasında devlet temsilcilerinin katıldığı bir konferansta gerçekleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, 1864'teki ilk sözleşmeden 1 yıldan az bir süre sonra Cenevre'de yapılan çağrıyla takiben 5 Temmuz 1865'te bu sözleşmeyi imzalamıştır. Rus İmparatorluğu da 1864 Cenevre Sözleşmesi'nin taraflarından biridir ve protokolü 1867'de imzalamıştır.³⁻⁵ 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'na konu olan 1864 tarihli sözleşmenin esas nitelikleri ise şunlardır:⁶

- i. Bu sözleşme savaşın mağdurlarını korumak için geçerli yazılı evrensel kurallar bütünüdür.
- ii. Yaralı ve hasta askerî personele hangi millete ait olursa olsun, ayırım gözetmeksizin bakım sağlanacaktır.
- iii. Sağlık personelinin, araçlarının ve malzemelerinin bir amblem kullanılarak işaretlenmesi ve bunların korunması gerekir.
- iv. Çok taraflı yapısı ile bütün devletlere açıktır.

İlk sözleşme; 1864, 1906 ve 1929'da kabul edilenler sonrasında kara savaşlarındaki yaralı ve hasta askerler ile aynı zamanda sağlık personelleri ve din görevlilerini korumaktadır. Sözleşme ile savaşta kullanılacak amblemler ve sağlık personeli ile din görevlileri için model kimlik kartları da tanınmıştır. İkinci sözleşme, Cenevre Sözleşmelerinin deniz savaşlarına uyarlanması için 1907 tarihli Lahey Sözleşmesinin yerini almıştır. Bu sözleşmede, deniz savaşlarındaki yaralı ve hasta askerler

ile batan gemideki askerler ve hastane gemiler korunmaktadır. Üçüncü sözleşme ise 1929 tarihli Savaş Esirleri Sözleşmesi'nin yerini almıştır. Bu sözleşme ile savaş esirleri, onların esaret koşulları ve hakları tanımlanmıştır. Ayrıca savaş sona erdiğinde esirlerin serbest bırakılması ilkesini de içermektedir. Cenevre Sözleşmeleri temelde sivillerle değil de daha çok savaşan personelle ilgiliydi. Dördüncü Sözleşmede ise işgal altındaki bölgelerde işgalci gücün sivillere karşı yükümlülükleri açıklanmaktadır. Bu sözleşme ayrıca insani yardım konusunda hükümler içerir, hastane ve güvenli bölgeler korunur. Bu son sözleşme 1949 yılında kabul edilmiş ve 1977 yılında daha ayrıntılı ek protokoller düzenlenmiştir.⁷⁻⁹

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit ve Rus Çarı II. Alexander döneminde yapılmıştır. Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiğinden Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak da bilinir. Bu savaş, daha sonra patlak verecek I. Dünya Savaşı öncesi devletler için dünya siyaseti ve coğrafyası açısından önemli olaylardan biridir. 1877-1878 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasındaki savaş, ilk Cenevre Sözleşmesi'ne en yakın zamanda gerçekleşen büyük çatışmalardan biridir. Bu savaşın Cenevre Sözleşmelerini yakın tarihte imzalayan 2 devlet arasında olması, medikal savaş yasaları ve tıp tarihi açısından ayrıca önem arz etmektedir. Savaş esnasında yapılan yazışmalardan 1877 tarihli bazı askerî arşiv belgelerinin paylaşılacağı bu makalede Cenevre Sözleşmelerinin medikal savaş yasaları incelenecek ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Cenevre protokolleri hükümlerinin uygulanmasına dair aykırı durumların belgelendiği savaşa ait bazı tarihi vesikaların incelemesi sunulacaktır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

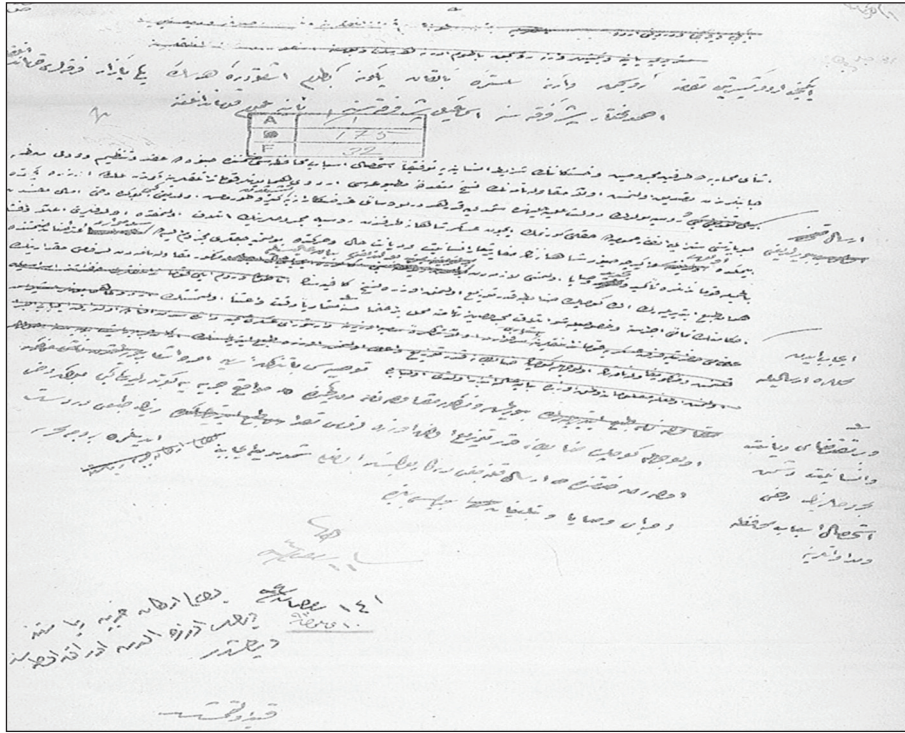
Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nun Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamasının hemen sonrasında gelişen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına ait Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi'nde yer alan belgeler içerisinde savaş zamanı Cenevre Sözleşmeleri gereği yapılan yazışmaların varlığı araştırılmıştır. Genelkurmay ATASE Başkanlığı kuruluşu I. Dünya Savaşı döne-

mine kadar uzanan ve çeşitli dönemlere ait 10 milyon kadar belgenin bulunduğu, askerî tarih araştırmaları için özel bir öneme sahip, Türkiye'nin en önemli devlet arşivi kaynaklarından biridir.¹⁰ Bu çalışmada, ATASE Arşivi Osmanlı-Rus Harbi kataloğunda yer alan 300'den fazla belge taranmıştır. Bu belgeler arasında Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin uygulanması, olası ihlaller ve bu ihlallere karşı verilen yanıtları içeren yazışmalar detaylı olarak incelenmiştir. Bu yazışmalardan, çalışma konumuzla ilgili olan ve makale sonunda Ek olarak sunulan 8 belge günümüz harflerine çevrilmiştir. Bu belgeler, tarihsel sıralama içerisinde mevcut literatür bilgileri ve döneme ait tarihi kaynaklar ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

BULGULAR

BELGE 1

93 Harbi, uluslararası alanda savaş hukukuna azami derece dikkat edilen bir savaş olarak diğer devletlerce takip edilmiştir. Taraflar suçlamalara maruz kalmamak için oldukça titiz davranmak zorunda kalmışlardır. Savaşa dair arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Osmanlı Ordusu bu konuda ciddi tedbirler almış ve elinden geldiğince titiz davranmıştır. Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin en küçük rütbeliye kadar ulaşacak biçimde çoğaltılarak ordu içinde dağıtımının yapılmasına dair "Belge 1" bu durumu kanıtlar niteliktedir; Umum Balkan Ordusu'na 19 Eylül 1877 tarihinde gönderilen emirde, Rus Çarlığı'nın her türlü hukuk dışı zorbaca uygulamalarını örtmek ve dünya kamuoyunu lehine çevirip, Osmanlı Devleti'ni itham edebilmek için Osmanlı Askeri tarafından Rus yaralılarının öldürüldüğü şeklinde haberler yaymakta olduğu bildirilmektedir.¹¹ Ayrıca bu konunun Osmanlı Devleti'nin Askerî makamları tarafından titizlikle takip edildiği ve Cenevre'de, savaş esnasında yaralı ve hasta askerlerin bakımları konusunda büyük devletler tarafından imzalanmış olan sözleşmenin askerî makamlara gönderildiği vurgulanmaktadır. Yaralıları öldürmek gibi insanlık ve hukuk dışı uygulamaların Osmanlı Askeri'nin insani ve dini tabiatıyla uyuşmayacağı belirtilmektedir. Hatta bu konuda yapılacak suçlamalara meydan vermemek için Cenevre Sözleşmesi'nin en küçük rütbeli askere kadar dağıtılması

BELGE 1: Cenevre Sözleşmesi'nden en küçük rütbellerin dâhi bilgisi olabilmesi için çoğaltılarak gerekli yerlere gönderilmesine dair emir.¹¹

İkinci Ordu-yu Meşruiyet Makamı'na Ruscuk, Varna, Silistre, Balkan, Plevne, Batum, İşkodra, Hersek, Yenipazar firkaları kumandanlıklarıyla, Ahmed Muhtar Paşa Fırkası'na, İsmail Paşa Fırkası'na, Yanya Umum Kumandanlığı'na

Esna-yı muharebede tarafeyn mecruhin ve hasteganın şerait-i insaniyeye tevfi kan istihsal esbab-ı muhafazası zımında Cenevre'de de akd ve tanzim ve düvel-i muazzama caniblerinden tasdik olunmuş olan mukavelenamenin nüshah-ı musaddıkına matbuası ordu-yu hümayunlar kumandanlıklarına gönderilmek üzere geçen de Rusyaluların Devlet-i Aliyeye aleyhinde şimdiye kadar her türlü vesail-i azimet karaneye teşebbüsünden geri durmamış olduğu gibi bu kerre dahi amal-i mefsedet ırsal buyurulduğu cüyânesini seza-yı enzar-ı umumiyede haklı görünmek için asakir-i şahane tarafından Rusya mecruhlarının itlaf olunmakta olduklarını ilan ve neşreylemekte olub gerçi asakir-i şahanenin mugayir şiar-ı insaniyet ve diyanet hal ve hareketde bulunmayacakları meczum ise de mevarid itirazat zımında bi'l-cümle kumandanlara tekid ve bahşıyla ve sayı olunması lazmeden bulunduğu beyan-ı aliyesiyle mezkur mukavelenameden lüzumu mikdarının hemen tab'ettirilerek en küçük zabite kadar tevzi' olunmak üzere nüshah-ı kafiyesinin ahkâmının tamamını icrasına ve hususuyla şu itlaf-ı mecruhin ithamına mahal bırakılmamasına ve ber mukteza-yı diyanet ve insaniyet düşman mecruhlarının dahi istihsal esbab-ı muhafaza ve müdavaatlarına mütemediyen dikkat ve itina olunmasının icab eden mahallere ırsaliyle tavsiyesi ba-tekzere-yi samiye emr ü işar buyurulmuş ve mezkur mukavelenameden geçende mevaki-i harbiyeye gönderildiği gibi bu kerre dahi ol vechile küçük zabitanaya kadar tevzi' olunmak üzere lüzumu mikdarının tab'ı derdest olarak hıdmetinde ırsal kılınacağı derkar bulunmuş olmağla şimdiden icabına edenlere ber-vech-i muharrer icra-yı ve zaya ve tebligat buyurulması babında. 11 Ramazan sene 94 (19 Eylül 1877)

Erkan-ı Harbiye Riyasetine verilmek üzere elden evrak odasına verilmiştir.

14 Ramazan sene 94 (22 Eylül 1877)

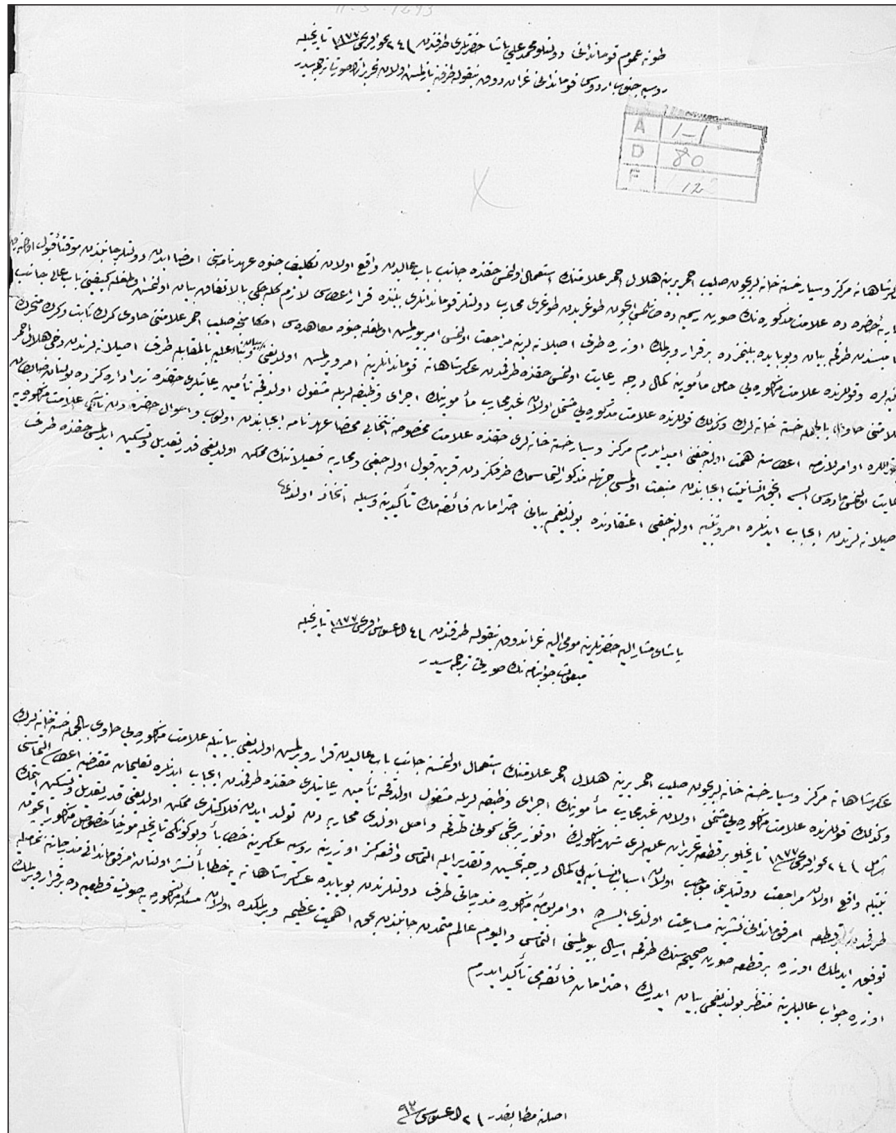
Kaydolunmuşdur.

planlandığı ve böylece yaralıların bakımları ve tedavileri konusunda bütün komutanlıkların bilinçlendirilerek uyarılması ve aksaklığa meydan verilmemesi emredilmiştir.

BELGE 2

1864 Cenevre Sözleşmesi gereği sağlık personelinin, araçlarının ve malzemelerinin bir sembol kullanılarak işaretlenmesi, bu noktalara ateş edilmemesi ve korunması gerekmektedir. 1876' da Kızılhaç sembolü-

nün hem müslüman halk hem de diğer müslüman milletler tarafından benimsenmeyeceği düşüncesi ile alınan karar neticesinde, Kızılay amblemi kullanılmasına ilk olarak bu savaşta başlanmıştır. Kızılay ambleminin kullanılması Rus Ordusu Başkomutanı, Grandük Nikola'ya bildirilmiş ve kabul edilmesi ile kullanılmaya başlanmıştır. Kızılay ambleminin Grandük Nikola'ya bildirilmesi ve kabul edilmesinin kanıtı **Belge 2'**dir; Tuna Umum Komutanı Mehmet Ali Paşa tarafından Rus ordusu Başkomutanı Grandük Nikola'ya 24 Tem-

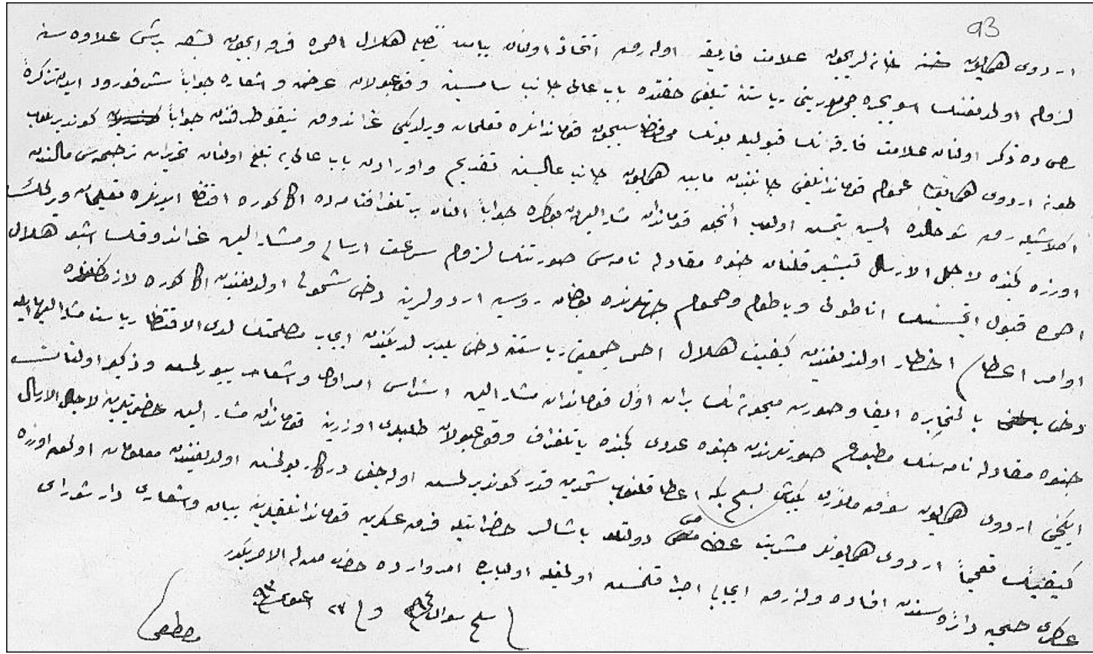
BELGE 2: Kızılay ambleminin Rus Ordu Komutanı Grandük Nikola'ya bildirilmesi ve Kabul görmesine dair ilgili yazışma.¹²

Asker-i şahane merkez ve seyyar hastahaneleri için Salib-i Ahmer yerine Hilâl-i Ahmer alametinin istimal olunması hakkında canib-i bab-ı aliden vaki olan teklif Cenevre Ahidnamesini imza eden devletler canibinden muvakkaten kabul olunarak muharebe-i hazirede alamet-i mezkurenin suret-i resmîyede tanınması için doğrudan doğru muharib devletler kumandanları beyninde karar itası lazımı geleceği bil'ittifak beyan olunmuş olmağla keyfiyetini bab-ı ali-i cenab-ı samisinden tarafıma beyan ve bu babada beynimizde bir karar verilme üzere taraf-ı asilanelerine müracaat olunması emr buyurulmuş olmağla Cenevre Muahedesini ahkâmınca Salib-i Ahmer alametini havi gerek sabit ve gerek muharrik ebniyelere ve kollarında alamet-i mezkureye hamil memurine kemal-i derece riayet olunması hakkında tarafımdan asakir-i şahane kumandanlarına emr verilmiş olduğunu [olduğunu] beyan ve binaenaleyh bil'mukabele taraf-ı asilanelerinden dahi Hill-i Ahmer alametini havi bil'cümle hastahanelerin ve kezalik kollarında alamet-i mezkureyi müştemil olan gayr-i muharib memurinin icra-yı vazifeleriyle meşgul oldukça temin-i riayetleri hakkında idarenizde bulunan zabitan evamir-i lazime itasına himmet olacağını ümid eyerim. Merkez ve seyyar hastahaneleri hakkında alamet-i mahsusa intihabi ahidname icabından olub ve ahval-i hazireden naşi alamet-i mezkureye riayet olunması maddesi ise ancak insanîyet icabından münbais olması cihetle mezkur itimasının tarafınızdan karin-i kabul olacağı ve muharebe fillatının mümkün olduğu kadar tadil ve teskin edilmesi hakkında taraf-ı asilanelerinden icab edenlere emr ü mübine oluncacağ itikatında bulunduğum beyanı ihtiramat-ı faikamın tekidine vesile ittihaz olundu.

Paşa-yı Muşarûf-ileyh hazretlerine mumaileyh Grandük Nikola tarafından fi 4 Ağustos Efrensi sene 1877 tarihli mebus cevabnamenin sureti tercümesidir.

Asker-i şahane merkez ve seyyare hastahaneler için Salib-i Ahmer yerine Hilâl-i Ahmer alametinin istimal olunmasına canib-i bab-ı aliden karar verilmiş olduğu beyanıyla alamet-i mezkureyi havi bil'cümle hastahanelerin ve kezalik kollarında alamet-i mezkureyi müştemil olan gayr-i muharib memurinin icra-yı vazifeleriyle meşgul oldukça temin-i riayetleri hakkında tarafımdan icab edenlere talimat muktezayı itası iltilhasını şamil 24 Temmuz Efrensi sene 1877 tarihli bir kita thahirat-ı aliyeleri şehri mezkurun otuz birinci günü tarafı vasilı olundu. Muharebeden tevellüd eden felaketleri mümkün olduğu kadar tadil ve teskin etmek niyetiyle vaki olan müracaat-ı devletlerini mucib olan esbab-ı insanîyeyi kemal derece tahsin ve takdir ile itimas vakanz üzerine Rusya asakirine hitaben ve bugünkü tarihli münha-i hususi [özel olarak tebliğ edilmiş] mezkur için tarafımdan bir kıt'a emr-i kumandanı neşrine mürasaat [teşebbüs] olundu ise de o emr-i yevmiye mezkure mündericati taraf-ı devletlerinden bu babda asakir-i şahane hitaben neşr olunan emr-i kumandanı mündericatinde tamamıyla tenkif edilmek üzere bir kıt'a suret-i sıhiyesinin tarafıma irsal buyurulmasını itiması ve elyevm alem-i mütemmedin-i canibleri için ehemmiyet-i azimeverilmekte olan mesele-i mezkureye suret-i kat'iyede bir karar verilme üzere cevab-ı alilerine muntazır bulunduğumu beyan ederek ihtiramat-ı faikamı tekid ederim.

Aslına mutabıktır. 2 Ağustos sene 93

BELGE 3: İsviçre Cumhurbaşkanlığı'na Kızılay ambleminin kullanılacağını bildirmesi.¹³

Ordu-yı Hümâyün hastahaneleri için alamet-i farika olarak itihâz olunan beyaz zeminli Hilâl-i Ahmere firka için başka bir şey ilavesine lüzüm olmadığının İsviçre Cumhuriyeti Riyasetine tebliği hakkında Bab-ı Ali-i Canib-i Sâmisine vuku'bulan arz ve işare cevaben şeref-vürüd eden tezkere-i samide zikr olunan alamet-i farikanın kabulüyle bunun muhafazası için kumandanlara talimat verildiği Grandük Nikola tarafından cevaben gönderilüb Tuna Ordu-yı Hümâyün Umum Kumandanlığı canibinden mabeyn-i hümâyün canib-i alisine takdim ve oradan bab-ı aliye tebliği olunan tahriât tercümesi halinden anlaşılacak şu halde iş bitmiş olub ancak kumandan-ı müşarünileyhden bu kerre cevaben alınan telgrafnamede ona göre iktiza edenlere talimat verilerek üzere geçen lacellü'l-irsâl tebliğ kılınan Cenevre Mukabalenamesi suretinin lüzüm-ü sürat irsâl ve müşarünileyh Grandük'ün işbu Hilâl-i Ahmeri kabul etmesinin Anadolu ve Batum ve Sohum cihetlerinde bulunan Rusya ordularına dahi şumulü olduğundan ona göre lazım gelenlere evamir itası ihtiar olduğundan keyfiyet Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyasetine dahi bildirildiğinden icab-ı maslahatın lede'iktiza riyaset-i müşarünileyha ile dahi bil'-muhâbereifâ ve sürat-i mebusenin bir an evvel kumandan-ı müşarünileyh ısrası emr-i evvel ve iş'âr buyurulmuş ve zikr olunan Cenevre (Cenevre) Mukabalenamesinin matbu'suretilerinden Cenevre adedi geçenlere ba-telgraf vuku'bulan talepleri üzerine kumandan-ı müşarünileyh hazretlerinin lacell'ül-irsâl İkinci Ordu-yu Hümâyün sevk memuru Binbaş Besim Bey'e itâ kılınub şimdiye kadar gönderilmiş olacağı derkar bulunmuş olduğundan malumat olmak üzere keyfiyetin tamimen ordu-yu hümâyünler müşiriyet azası devletlu paşalar hazeratıyla firka-i askeriyeye kumandanlıklarına beyân ve işarı Darüş-şura-yı Askerî Sıhiye Dairesi'nden ifade olunarak icabı icrâ kılınmış olmağla ol babda emr ve irâde hazret-i men lehlü emrindir. Fi Selh Şevvâl sene 294 ve Fi 27 Ağustos sene 93

muz 1877 tarihinde yapılan yazışmada, Osmanlı Ordusu sağlık teşekküllerinde ve sağlık personelinde, “savaşta hedef olmayan” olarak kabul edilmesinin işareti olan Kızıllaç yerine Kızılay işaretinin kullanılması hususunda Cenevre Sözleşmesini imzalayan devletlere Osmanlı Devleti tarafından yapılan müraaat konu edilmektedir.¹² Cenevre Sözleşmesini imzalayan devletlerin cevabında, Kızıllaç işaretinin geçici olarak kullanımına izin verilmesi fakat bunun savaş durumundaki devletlerin kendi aralarında karara bağlanması hususu yer almıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Mehmet Ali Paşa'ya bu durumun Rus Başkomutanlığına bildirilmesini emretmiştir. Mehmet Ali Paşa tarafından Grandük Nikola'dan, Cenevre'nin cevabında bildirilen şekilde sabit ve seyyar askerî sağlık teşekküllerinin ve sağlık personelinin muharip olmayan olarak belirtilmesi amacıyla Kızıllaç

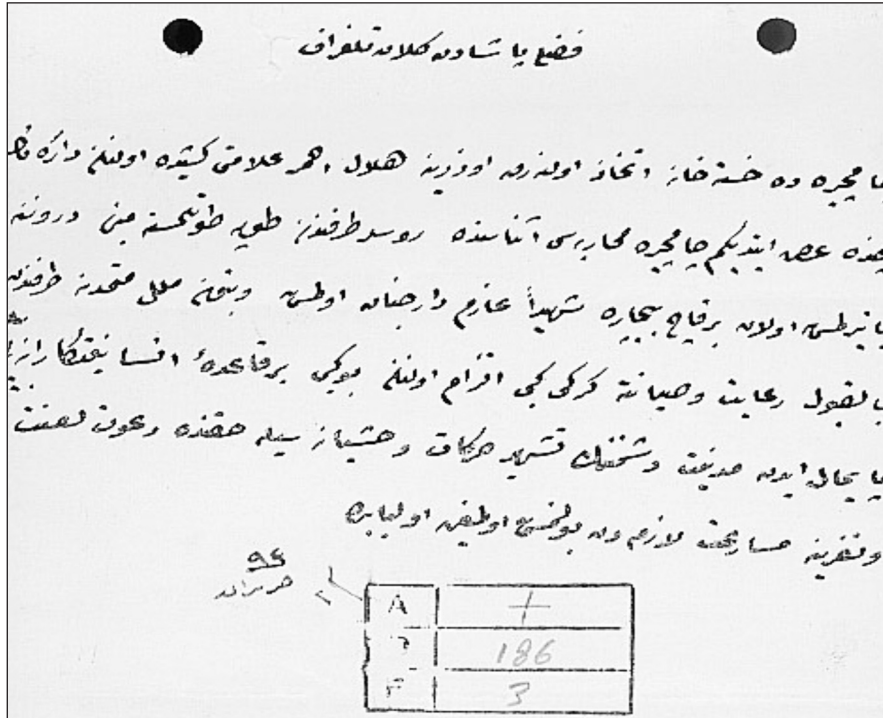
haç yerine henüz daha uluslararası kabul görmemiş olan Kızıllaç amblemiyle işaretlenmesi ve bu işaretlerin Rus Ordusu tarafından “savaşta hedef olmayan” olarak tanınmasını rica etmiştir.

BELGE 3

Grandük Nikola ile yazışmalar sonrasında, birliklere ve kurulan seyyar hastanelere beyaz üzerine kırmızı ay işaretli flamalar kullanılmak üzere sevk edilmiştir. Amblemin Grandük Nikola tarafından tanınmasının diğer Cenevre Sözleşmesini imzalayan devletlere de bildirilmesi için İsviçre Cumhurbaşkanlığı'na yapılan yazışma Belge 3'te yer almaktadır.¹³

BELGE 4 VE BELGE 5

Savaş zamanı taraflardan biri Cenevre Sözleşme hükümlerine aykırı davrandığında, sivil bir hedefi kasıtlı

BELGE 4: Çamçire’de üzerinde Hilâl-i Ahmer yazılarak hastane yapılan yere Rus Orduları tarafından top ateşi yapıldığına ve içinde tedavi gören hasta ile yaralıların şehit edildiğine dair.¹⁴

Fazıl Paşa’dan Gelen Telgraf

Çamçire’de hastahane ittilhaz olunarak üzerine Hilâl-i Ahmer alameti keşide olunan dairenin geçende arz ettiğim Çamçire Muharebesi esnasında Ruslar tarafından topa tutulmağa mebni derununa yatırılmış olan birkaç biçare şehiden azim-i dar-ı cinan olmuş ve bütün mil-i-i mütemmedine tarafından bi’l-kabul riayet ve siyanete gereği gibi iltizam olunan bu gibi bir kaide-i insaniyet karaneyi payımal eden medeniyet düşmanının teşhir-i hareket vahşiyanesiyle hakkında davet-i lanet ve tefrine müsaraaat-ı lazmeden bulunmuş olmağın ol babda. fi 2 Haziran sene 93

ya da yanlışlıkla vurduklarında veya yaralıların tedavi edildiği alanlar vurulduğunda karşı taraf bunu diğer devletlere duyurmuş ve savaş suçu işlendiğine dair olay ile ilgili yazışmalar yapılmıştır. **Belge 4** Çamçire’de üzerinde Hilâl-i Ahmer alameti koyularak hastane yapılan yere Rus orduları tarafından top ateşi yapılması ve içinde tedavi gören hasta ve yaralıların şehit edilmesi bu örneklerden bir tanesidir.¹⁴ Yine **Belge 5** ile Cenevre Sözleşmeleri gereğince üzerinde Hilâl-i Ahmer işareti bulunan hastanelere saldırılması sonucu, hastalarla beraber hastanenin nakledildiğine dair yazışmalardanır.¹⁵

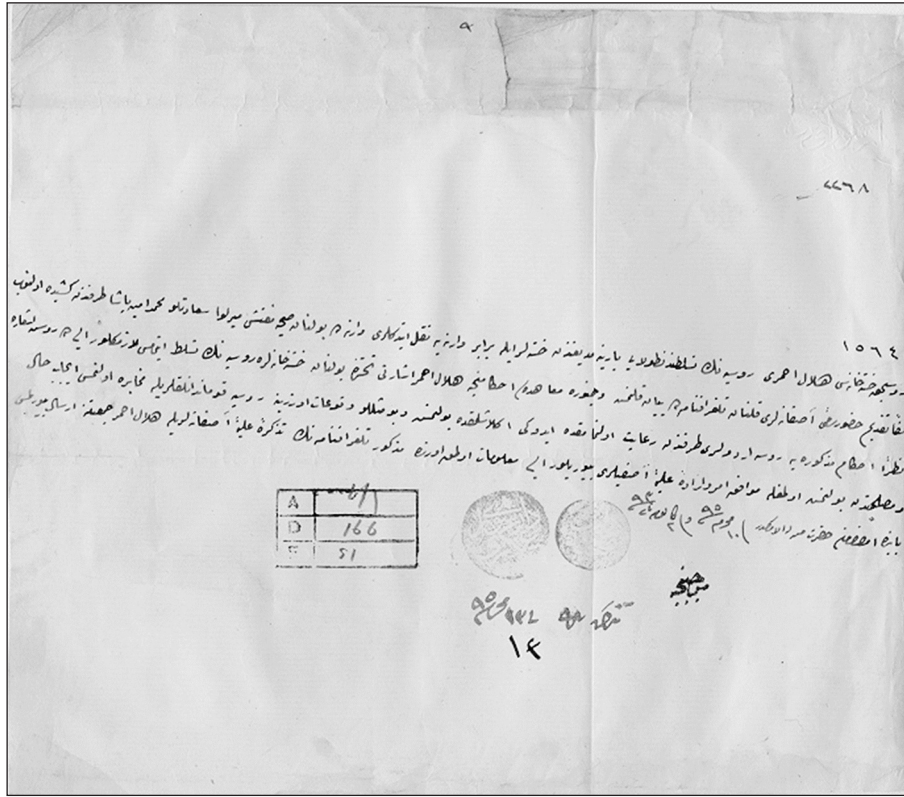
BELGE 6 VE BELGE 7

Yine de sözleşme hükümlerinin zaman zaman ihlal edildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Hilâl-i Ahmer mensuplarının Kızıltepe’de hayatını kaybedenleri toplarken üzerlerine ateş edildiğine dair **Belge 6** böyle bir ihlale ilişkindir.¹⁶ İhlallerin karşılıklı bildirilmesi sırasında daha şeffaf bir davranış

örneği sergileyen Osmanlı İmparatorluğu, Rusya’nın kendisine itham ettiği ihlallerin yapılmadığını tüm dünya devletlerine göstermek için müslim ve gayri-müslimlerden oluşan bir komisyon kurularak söz konusu olayların araştırılmasını **Belge 7** ile talep etmiştir.¹⁷

BELGE 8

Avrupa menşeli bir cemiyetin yaralılarına tıbbi yardımda bulanmak üzere gönderilen bir heyet için Osmanlı Devleti Hükümetine yapılan bir müracaata verilen cevap, Başkomutanlık makamından Sofya Ordu Komutanlığı’na gönderilen 24 Ekim 1876 tarihli askerî resmî yazıda yer almaktadır; Osmanlı Devleti’nin de kabul edip imzaladığı Cenevre hükümlerince, üzerlerinde gerekli ayırt edici işaretleri taşıyan ve hastalara yardım amacıyla görev alan bu tarz heyetlere izin vermenin ve yerel yöneticiler tarafından kolaylık sağlamanın gerekli olduğu belirtilmektedir.¹⁸ Yalnız, bazen beyaz zemin üstünde

BELGE 5: Hilâl-i Ahmeri hastanesinin Rusya'nın saldırısından dolayı taşınmasına dair belge.¹⁵

Ruscuk Hastahanesi Hilal-i Ahmeri Rusya'nın tasallutundan dolayı barınmadığından hastalar ile beraber Varna'ya nakl ettikleri Varna'da bulunan Sıhiye Müfettişi Mirilva saadetü Mehmed Emin Paşa tarafından keşide (çekilme, işlem yapan) olunub leffen takdim-i huzur-i sami-i asafaneleri kılınan telgrafnâme beyan kılınmış ve Cenevre Muahedesi ahkâmınca Hilal-i Ahmer işareti tahtında bulunan hastahanelere Rusya'nın tasallut etmemesi lazım gelür ise de Rusya iş'ara nazaran ahkam-ı mezkureye Rusya orduları tarafından riayet olunmamakta idüğü anlaşılmaqda bulunmuş ve bu mislül vukuat üzerine Rusya kumandanlıklarıyla muhabere olunması icab-i hal ve maslahatdan bulunmuş olmağla muvafık emr ve irade-i aliyeyi asafileri buyurulur ise malumat olmak üzere mezkur telgrafnamenin tezkere-i aliyeyi-asafaneleriyle Hilal-i Ahmer Cemiyetine irsal buyurulması babında emr ü ferman hazret-i men lehül emrindir. Fi 10 Muharrem Sene 95 ve Fi 2 Kanun-ı Sani sene 93

kırmızı haç gibi sembolleri taşıyan konvoylarda sözleşme hükümlerince uygun olmayan şekilde silah ve mühimmat taşındığı hatta bazen silah ve cephane taşıyan araçları maskelemek amacıyla uygunsuz şekilde bu tarz semboller içeren flamlar ve örtülerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Cenevre Sözleşmesi koşullarına uygun olmayan bu tür davranışların engellenmesi için söz konusu heyetlerin, resmî makamlardan alınan görevlerini tanımlayan bir evrakı yanlarında bulundurmaları, bu evrakın mahallî hükümet yetkililerince ve Osmanlı Devleti büyükelçi veya konsoloslarınca mühürlenerek onaylanmış olması gerekliliği de belirtilmiştir. Bu durum Belge 8'de açıkça yazılmış ve heyetin, mahallî hükümet tarafından yapılan kontrollerde izin belgelerini ibraz etmeleri ve kontrole mâni olmamaları hususları da vurgulanmıştır.¹⁸

TARTIŞMA

Fransız mareşali Maurice de Saxe'nin (1696-1750) savaşlar ile ilgili ifade ettiği "Savaş, o kadar saçma ve kusurlu bir bilimdir ki içinde genel olarak nasıl yürütüleceği ile ilgili olarak belli kesinliklere indirgenebilir hiçbir kuralı yoktur. Onun yegâne temeli ve desteği cehaletten destek alan görenek ve önyargıdır" cümlesinde silahlı çatışmalar ile ilgili çok çarpıcı bir yorum dikkati çekmektedir.¹⁹ Savaşlarda karşılıklı insan öldürmenin uluslararası kurallarla düzenlenmesi, askerlerin savaş sırasında davranışları haklı çıkarmak adına ihlal etmemesi gereken kurallar uluslararası düzeyde konulmaya çalışılmıştır, fakat savaşın kendisi herhangi bir kural ile belli esaslara bağlanabilecek bir olgu olmaktan çok uzak bir kavramdır. Bu makalede, konumuz askerlerin birbirlerini öldürmesinin meşruiyetini açıklamaya ça-

BELGE 6: Hilâl-i Ahmer mensuplarının Kızıltepe'de hayatını kaybedenleri toplarken Rus kuvvetleri tarafından üzerlerine ateş edilerek sözleşme hukukunun ihlal edildiğine dair belge.¹⁶

Makam-ı Celîli Seraskeriyye fi 15 Ağustos sene 93 fi 19 Haziran sene 94

Bugün buraca bir vukuât yoktur. Düşmanın Balırdıran ordugahından bazı askerî ve kafilesi Vugurlu'daki askerine iltihak etmekle ve oradan da Balırdıran'a bazı sey götürmekle meşgul olduğu görülür evvelki gün vukubulan muharebede düşmanın götürdüğünden başka meydan-ı harbe bıraktığı lâşeleri defn olunmakta olduğu cihetle defn olanlarının adedi bin altmış dört nefere baliğ olmuş ve ötede beride ve uzakça mesafelerde kalanlarda defn olunmak üzere bulunmuşdur. Muhârebe-i mezkurda her zabt olunan kapaklular Ferik Gazi Mehmed Paşa Hazretlerinin mevcûd-ı maiyeti olan Lezki ve Komon ve Cemen Kabileleri asker muavenesiyle Hoca Fehmi Efendi'nin Erzincan muavenesi tarafından alındığı ve Veysi Bey tarafından dahi birkaç nefer bulunduğu hasebiyle içlerinde münasiplerinin nişanlarla taltifleri derdestir. Sol cenahımızda bulunan Hüseyin Hami Paşa Fırkası'nın esna-yı harbe hasatalara mevki-i iltihâz ettiği mahall-i efendinin Hilal-i Ahmer işareti bulunan sancakları düşman tanıyarak oraya gülle yağdırdığı gibi zabt olunan Kızıltepe'nin eteklerinde kalmış olan maktullerini toplamak üzere Hilal-i Ahmer işaretleriyle oraya doğru çıkardığı adamlarına mukabeleten bizim taraftan dahi yine Hilal-i Ahmer işaretleriyle oraya çıkarılan askerin tamamı muhazi olacakları sırada her ara yerdeki derede sakladığı biraz askerî tarafından bizim Hilal-i Ahmer üzerine şiddetli ateş edilmiş ve bizimkiler çekilmiş olduğu ve bu da düşmanın ahd ve kesri hukuk-ı insaniyedeki niyyat-ı muzırasına delâlet eder ahvalden bulunduğu maruzdur.

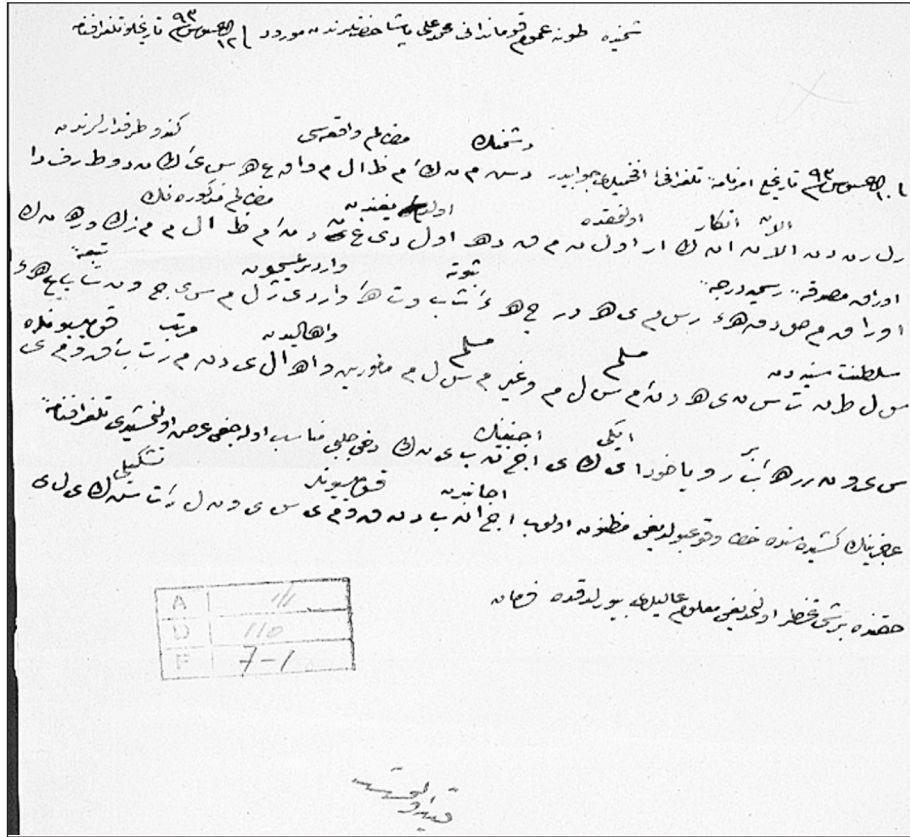
Ahmed Muhtar

Işan kuramlar değil savaş esnasında korunan personel, mekân eşya gibi muharebenin içinde kalmasına rağmen tahrip edici şiddetten uzak tutulması gereken unsurlarla ilgili yapılan düzenlemelerdir.

Uluslararası insancıl hukuk dünyanın neresinde olursa olsun, insanlığa dair suç işleyenlerin kişi ya da devletlerin milliyeti fark etmeksizin cezalandırılması ve bu suçların önlenmesini sağlamak içindir. Özellikle savaşlarda içinde bulunulan stresten kaynaklı sivil ve asker ayırımın azaldığı durumlarda uluslararası hukukun ve insani yasaların denetimi zor bir hâl almaktadır. Kuşkusuz amaçları sınırlandırılmayacak şekilde başkaları ile çatışan ve gözünü kazanma hırsı bürümüş insan ya da orduların belirli yasalarla sınırlandırılması gerekmektedir. Savaşacak durumda olmayan asker, yaralı, hasta ile savaşan tarafta olmayan sivillerin korunması, bu sınırların başında gelmekte-

dir. Savaşta yaralananlara ve sivil halka sağlık hizmeti sunan sağlık personelinin korunması ise tüm insanlığa karşı sorumluluktur. Bu manada Cenevre Sözleşmeleri dünyada kabul edilen ve uygulanan en temel uluslararası insancıl hukuk metni olmuştur.

Savaş hukukuna dair pek çok uluslararası hukuk belgesinde, savaş ifadesi yerine silahlı çatışma terimi kullanılmaktadır. Geleneksel anlamda savaş kelimesinin somut olayların açıklanması ve düzenlenmesindeki yetersizliği görülmüş ve iç savaş durumlarını da kapsamı için silahlı çatışma kavramı tercih edilmiştir. Kullanılan kavramlardan ziyade gerek devletler arası olsun gerekse iç silahlı çatışma durumları olsun insancıl hukuk kapsamında haklara sahip olunması daha önemli olmaktadır. Silahlı çatışmalar hukuku ise uluslararası ya da uluslararası olmayan nitelikte, silahlı çatışma zamanlarında uyulması ge-

BELGE 7: Düşmanın yaptığı ve inkar ettiği ihlal ile haksızlıkların ortaya çıkarılması için müslim gayrimüslim, ahali ve memurdan oluşan bir komisyon kurulduğuna dair belge.¹⁷ Şumnu'da Tuna Umum Kumandanı Mehmed Ali Paşa Hazretlerinden mevrud 16 Ağustos sene 93 tarihli telgrafname 10 Ağustos sene 93 tarihli emname-i telgrafi efendileri cevabıdır. Düşmanın mezalim-i vakıası kendi tarafdarlarından elan inkar olunmakta olduğundan mezalim-i mezkurenin evrak-ı musaddaka-i resmîyelerce sübütâ vârdırılması için teba-i Saltanat-ı Seniyyeden Müslim ve gayr-i Müslim memurin ve ahalden müretteb komisyonlara bir veyahud iki ecnebinin dahi celbi münasib olacağı arz olunmuşdu. Telgrafname-i acizinin keşidesinde hata vuku bulduğu maznun olub icabından komisyonlar teşkil hakkında bir şey tahattur olunmadığı malum-ı alileri buyruldukdâ ferman.

reken norm ve kurallar bütünüdür.^{20,21} Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası Kamu Hukukunun en büyük bölümünü oluşturmaktadır. İnsancıl hukuk ile anlatılmak istenen, silahlı çatışma dönemlerinde savaşa taraf olan veya artık taraf olmayanları korumaya, kullanılan savaş yöntem ve araçlarını sınırlandırmaya çalışan ve insani endişelerle çözüme ulaştırmayı hedefleyen antlaşma veya kurallardır. Uluslararası insancıl hukukun 2 dalı antlaşmaların yapıldığı şehirden adlarını almışlardır. Cenevre Hukuku, savaşa katılmayan veya artık savaşamayan askerî personeli ve siviller korumak için, Lahey Hukuku ise askerî operasyonlarda savaşanların hak ve yükümlülüklerini belirlemesi ve düşmana zarar verme yöntemlerinin sınırlandırılması için oluşturulmuştur.⁶

Savaş esnasında uzun süren şiddete maruz kalan, silah arkadaşlarını ve pek çok değer verdiği şeyleri kaybeden bir muharip, insan haklarına ve bu konuda oluşturulmuş uluslararası yasalara saygı göstermek gibi davranışlarda zorlanabilir. Münferit olarak böyle durumlarla karşılaşmak kaçınılmazdır. Meydana gelebilecek hukuksuzlukları, savaş suçlarını önlemek için askerleri savaşa sokan otoriteler çok sıkı tedbirler almak durumundadır. Ne var ki düşmanlık ve hayatta kalabilmek için üstün gelme duygularının en yoğun yaşandığı savaş durumu her zaman askerleri değil aynı zamanda komuta edenleri ve orduları savaşa sokan siyasi otoriteleri de insan onuruna yakışacak davranışları sergileme ve hukuk kuralları içinde karar verme açısından zorlamıştır. Düşman otorite savaş suçlarını ve hukuk dışı davranışları yaygın biçimde uygulamaya başlamışsa

BELGE 8: Avrupa menşeli bir cemiyetin yaralılarına tıbbi yardımda bulunma amaçlı heyet gönderilmesine dair Osmanlı İmparatorluğu'nun cevabına dair belge.¹⁸

Sofya Ciheti Kumandanlığına

Tahrîrât-ı Seraskeri

Esna-yı muharebede mecruh ve hasta olanlara olunacak muavenete dâir mukaddema Cenevre şehrinde tanzim olunub Devlet-i Âliyye-i Canibinden dahi kabul ve imza olunmuş olan nizamname ahkamına tevfikân Kuruvaroşe? nam cemiyet azasından nefer inas ve zükurun mecruhin ve hastagana icrâ-yı medavat için Hersek tarafına gittikleri ve bunların üzerlerinde nizamât-ı mezkûrece itkaze eden alâmet-i farîka bulunacağı beyanıyla der-uhde eyledikde işbu vazife-i hayriyenin icrasına mümanaat olunmaması hakkında vuku bulan istid'âl üzerine mezkûr nizamnamenin hükmü devletler beyninde vuku bulacak muharebatda edilecek hizmet ve muavenete münhasır olub vakia-i hazıra ise ihtilalât-ı dahiliyeden bulunduğu ifadesiyle bu babda icrâ-yı telâgat buyurulmuş ise de a'zâ-yı mumaileyhimin azimetleri mahzâ insaniyete ve bila-garaz tarafeyn mecruhiyetine ifâ-yı hizmet etmek emelinden ibaret bulunduğu cihette mumaileyhime dokunulmaması ve haklarında dahi teshilat gösterilmesi için lazim gelen kumandanlara icrâ-yı vesaya olunması bazı taraflardan bu defa dahi iltimas olunduğu beyân-ı aliyyesiyle icabının icrası hakkında şeref-vürüd eden tezkere-i samiyeh Dâr-üş-şura-yı askeriyeleri el havale zikr olunan Kruvaroj? Cemiyetleri Avrupaca her tarafta teşekkül ve taaddüd ederek bu cemiyetler azasından muharebatda mecruh ve hasta olacıklara bila-garaz ifâ-yı hizmet ve insaniyet namına ibrâz-ı muavenet eylemek emelinde bulunanlara adem-i mümanaatla beraber teshilat ifası rehbet-i derece-i lüzüm ve üzerlerindeki alâmet-i farîka Cenevre'deki müahedenamede gösterildiği vehile beyaz zemin üzerinde olduğu malum olduğundan Hersek tarafına giden a'zâ-yı mumaileyhime dahi ona göre muâmele olunması zımında kumandanlara icrâ-yı vesaya edilmesi münâsib ise de bazı münasebetsiz eşhas tarafından alâmet-i mezkûreyi takinub mevaki-i harbde beyn-el-tarafeyn tamamlık? Etmek ve mezkûr alâmet-i farikayı örtülerle mestür olduğu halde bir takım arabalar ile alat-ı harbiye vesaire nakl eylemek misillü uygunsuzluk vukunun emsali olduğu cihette o misillü gelecek olanlar herhangi memleketde cemiyeti azasından ise onun ve hükümet-i mahalliyenin mühr-i resmileri ve orada bulunacak devlet-i âliye sefir veyahud şehbenderlerinin dahi tasdikleri tahtında muteberandan oldukları ve mücerred-i mecruhine hizmet ve muavenet niyetine azîmet eylediklerini hâvi birer kıt'a ilmühaber istihsal edüb kumandanlar tarafından sual olundukça ibrâz etmeleri ve edevat ve eşyanın dahi bila-iz'âc muâyene edilmesi lazim geldiğine mebni bu yolda ilmühaber ibrazıyla teminat verecek olanlara mümanaat olunmaması ve nakl edecekleri eşya ve edevat dahi bila-iz'âc muâyene edilmesi zımında kumandanlara vesaya-yı lazime icrası lazim geleceği Sıhhiye Dairesinden izam olunarak itkazısı ifâ kılınmış olmağla oraca dahi ber-vech-i muharrer icabının icrası babında irâde fermanıdır. Fi 5 Şevvâl sene 293 ve Fi 11 Teşrin-i Evvel sene 92 (24 Ekim 1876)

karşısındaki otoritenin hukuk içinde hareketi iyice zorlaşabilir, neticede hukukun ve mevcut düzenlemelerin tamamen dışında cinayetler işlenebilir. İnsanlık tarihi bunun sayısız örnekleriyle doludur. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı içinde yer alan en kanlı savaşlardan olan Çanakkale Muharebelerinde, Osmanlı Devleti'ni askerî alanda en üst düzeyde temsil eden dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa düşman devletlerin savaş hukuku ihlallerini tekrarlanması durumunun emsalı alınacak tedbirleri bildirirken; “Eğer İngiliz tahtelbahir-

leri Osmanlı hastane gemilerine taarruz ederlerse bu taarruz hiç bir sebep-i ciddîye müstenid olmaksızın hukuk-ı beyne'l-milelin pay-mâl edilmesi demek olacağından gark olacak her Osmanlı mecrûhuna mukabil bir İngiliz esirini idam edeceğiz” cümlesini sarf etmiştir.²² İngiliz tahtelbahirleri yani denizaltıları Osmanlı hastane gemilerine taarruzu savaş hukuku açısından ne kadar kabul edilemez bir durum ise misilleme olarak İngiliz esirlerin idamı da hiçbir savaş hukuku kaidesiyle izah edilmesi mümkün değildir.

Diğer yandan düşman taraflar karşılıklı olarak mevcut uluslararası hukuki mevzuatı ve hukukun işleyişini tarafgirane kendi menfaatleri için kullanma yoluna gidebilir. İşleyişte hukuka uygun gibi görünen durumlar içinde mevzuattaki bazı açıklıkları kendi lehinde veya düşmanın aleyhine kullanabilir. Cenevre Sözleşmelerinin ilkinin daha birkaç yıl önce imzalandığı 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda buna örnek teşkil eden bir durumla karşılaşmıştır. Savaşın yaşandığı tarihi dönemde sağlık teşekkülleri ve personeli için saldırılardan korunma alameti olarak Kızıllaç sembolü uluslararası olarak kabul edilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kendine has alamet olarak beyaz zemin üzerine kırmızı hilalden oluşan Kızıllaç alametini kullanmak istiyordu, fakat Türk Kızıllaç kurumu o dönemdeki adıyla "Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" 14 Nisan 1877'de yani savaşın başlangıcından 10 gün önce resmen kurulmuştu.²³ Osmanlı Devleti, "Beyaz Zemin Üzerine Kırmızı Hilal" alametini kendi içinde kullanma kararı vermişti fakat milletler arasında tanınması ve özellikle başında bulunduğu büyük savaşın tarafı olan Rus Çarlığı tarafından tanınması çok önemliydi.²⁴ Savaş süresince Osmanlı Devleti bu konuda yaşayacağı sıkıntıyı öngörmüş ve bir takım diplomatik girişimlerde bulunmaya başlamıştı.^{12,13,25} Zira kırmızı hilal sembolünün uluslararası olarak resmen onaylanması, Dr. Besim Ömer Paşa tarafından Londra'dan sonra La Hey Konferansı'nda da önerildikten sonra 10 Mayıs 1912'de toplanan 9. Washington Salib-i Ahmer (Kızıllaç) Konferansı'nda ancak mümkün olmuştur.²⁶

Savaş'ın seyri sırasında İsviçre Cumhuriyeti ve Cenevre Konvansiyonunu imzalayan devletler ile yazışmaların devam ettiğini ve "Kırmızı Hilal" alametinin Osmanlı Ordu Birlikleri tarafından sağlık teşkilleri ve sıhhiye personeline kullanılması hususuna bazı devletlerce muhalefet edildiğini fakat neticede konvansiyonda bulunan 12 Devlet tarafından verilen kararda, Osmanlı Devleti'nin sağlık teşkilleri ve personeli için beyaz zemin üzerine kırmızı hilal bulunan alameti kullanmalarının gelecekte bir ortak karar almak koşulu saklı kalmak şartıyla savaş müddetince uygun olacağı belirtilmiştir.²⁷ Alınan bu karar üzerine Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında yaşanan bir takım diplomatik faaliyetler neticesinde kır-

mızı hilal alameti savaş süresince Rus orduları tarafından "saldırıdan korunan" olarak kabul edilmiştir.^{12,28} Bu tarihe kadar Rus birlikleri kırmızı hilal taşıyan bina ve personele taarruz etmekten çekinmemişlerdir.^{14,29,30} Böylece Rus tarafı kırmızı hilal alametinin korunması gerektiğini idrak etmesine rağmen mevzuattaki henüz kabul edilmemiş bir durumdan kaynaklanan açıklığı Osmanlı ordularının ve savaşmayan personelin aleyhine kullanmıştır.

Uluslararası hukukun, taraflar arası anlaşmazlıkları çözmede yetersiz kaldığı kriz dönemlerinde üçüncü bir kişinin ya da tarafsız bir örgütlü yapının varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Çatışma zeminin adil bir çözüm ile neticelenmesi sadece krizin tarafları açısından değil, hukukun üstünlüğünü kabul edilmesi, yaptırımlara itaat edilmesi ve böylece uluslararası barış ve güvenliğin devamının sağlanması açısından da önemlidir.³¹ 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında çıkan anlaşmazlıklarda da taraflar birbirlerini uluslararası hukuku ihlal etmekle ve savaş suçu işlemekle itham etmişler ve Osmanlı Devleti kendi ordu birliklerinin kurallara bağlı kaldığının tespitinin uluslararası bir komisyon marifetiyle yapılmasını istemiştir.^{16,17,32}

1878-1878 Osmanlı- Rus Savaşı neden ve sonuçları dışında savaş hukuku ve tıp tarihi açısından önem kazanması ise 2 tarafında Cenevre Sözleşmesini imzalayan ülkeler olmasından kaynaklanmaktadır. Cenevre Sözleşmesi ile sivil hedeflerin vurulmaması, yaralanan askerlere taraf gözetmeksizin tıbbi yardımda bulunulması ve bu amaçla derneklerin kurulması kabul edilmiş olunuyordu. Ayrıca ayırt edici maksatlı özel bir amblem taşıyan medikal malzeme ve araçlar da koruma altına alınmıştır. Taraflar savaş zamanı sadece sözleşme hükümlülerinin sorumluluğunda davranmak zorunda kalmayıp aynı zamanda sözleşme hükümlerine aykırı olaylar olduğunda ya da iddia ettiklerinde bunu dünya devletlerine duyurmak için de çaba sarf etmişlerdir. Sivil hedeflerden başka, savaş alanında yaralılara müdahale etmek için kurulan askerî hastane gibi savaşa muharip olarak iştirak etmeyen birimler ile hasta ve yaralı askerler Cenevre Sözleşmesi hükümlerince koruma altındadır. Hem askerlerin tedavi edildiği alanlar hem de onlara müdahale eden sağlık personelinin zarar görmesi durumunda zarar veren taraf uyarılmıştır. Bununla beraber, arşiv belgelerinden sözleşme koşullarının mev-

cut koşulların değişmesi durumunda ihlal edilebildiği veya suistimal edilerek bir kalkan olarak kullanılabilirdiği ve bu nedenlerle masa başında imzalanan metinlerin savaş alanında uygulanmasında güçlükler yaşandığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁻¹⁸ Sözleşmenin ilk imzalandığı günden günümüze kadar savaş koşullarında bu sözleşme kapsamında korunması amaçlanan savunmasız insanlar, tıbbi hizmet sunulan binalar, tarihi-dini ve kültürel miras, hedef olmaktan kurtulamadığı görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma ile yakın tarihte Cenevre Sözleşmesini imzalayan 2 devlet olan Osmanlı ve Rusya arasındaki savaşta yaşanan ve sözleşmeye aykırı durumların belgelendiği savaşa ait tarihi vesikalardan bazıları gün yüzüne çıkarılmıştır. Osmanlı Devleti'nin sözleşme maddelerini en küçük rütbedeki askerlerine kadar dağıtılması ve sözleşme hükümlerine aykırı davranılmaması için tedbirler alması uluslararası insancıl hukuk kurallarına dönemin zor şartlarında bile bağlı kalmasının bir göstergesidir. Yaşanan ihlallerin objektif olarak değerlendirilmesi için heyet kurulma talebi ise sözleşmeye aykırı davranışlarda bulunmadığını açıklar niteliktedir. Otuz yıldan daha uzun bir süre sonra ancak uluslararası düzeyde kabul görececek olan Kızılay sembolünün hem Cenevre Sözleşmesini imzalayan

devletler tarafından hem de Rus Devleti tarafından savaş süresince kullanılmasının kabulü diplomatik bir zafer niteliğindedir.

Sözleşme kurallarını bilmek ve uygulamak belki sorunları direk çözmeyecektir fakat böylece uluslararası insancıl hukukta insana verilen değer ve toplumlararası barış kazanacaktır. Osmanlı Devleti savaşın sonucunda ağır kayıplar yaşamıştır fakat uluslararası insancıl hukuk yönünden kazanımlar elde etmiştir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tamamen yazarın kendi eseri olup başka hiçbir yazar katkısı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Teaster PB, Lindberg BW, Zhao Y. Elder abuse policy, past, present, and future trends. In: Phelan A, ed. *Advances in Elder Abuse Research: Practice, Legislation and Policy (International Perspectives on Aging (24))*. 1st ed. Switzerland: Springer; 2020. p.53-71.[\[Crossref\]](#)
- Civelek J. 1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. [The French Declaration of 1789 and the 1948 Universal Declaration of Human Rights. *International Law and International Private Law Bulletin*]. 2011;9(1):1-9.[\[Link\]](#)
- Özcan L. Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızılhaç ile Olan Münasebetleri. [The Relations of the Turkish Red Crescent Organization with the International Red Cross]. *Journal of Istanbul University Law Faculty*. 2011;30(3-4):609-53.[\[Link\]](#)
- Ada H. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti. *Sivil Toplum: Düşünce & Araştırma Dergisi*. 2005;3(11):99-108.[\[Link\]](#)
- Hathaway H, Blackham RJ. The red cross of geneva. *BMJ Military Health* 1908;11:368-77.[\[Link\]](#)
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi. *Uluslararası İnsancıl Hukuk: Sorularınıza Cevaplar*. Ankara: Türk Kızılayı Yayınları; 2004.[\[Link\]](#)
- Aslan M.Y. Savaş hukukunun temel prensipleri. *TBB Dergisi*. 2008;79:235-74.[\[Link\]](#)
- Bugnon F. Geneva Conventions and their Additional Protocols. In: Martel G, ed. *The Encyclopedia of War*. 1st ed. USA: Blackwell Publishing; 2012. p.1-11.[\[Crossref\]](#)
- Khan BU, Bhuiyan MN. The development of the Geneva Conventions. In: Bhuiyan JH, Khan BU' Revisiting the Geneva Conventions: 1949-2019. 1st ed. The Netherlands: Brill | Nijhoff; p.12-39.[\[Crossref\]](#)
- ATASE, Daire Başkanlığı. Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi Tanıtım Broşürü. Ankara: T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 2018.[\[Link\]](#)
- ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 23, Gömlek: 60. Tarih: 10.07.1293. Ankara: 1293.
- ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 15, Gömlek: 32. Tarih: 24 Temmuz 1877. Ankara: 1877.
- ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu-Defter: 3-15, Belge: 93. Tarih: 27.06.1293. Ankara: 1293.
- ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 4, Gömlek: 31. Tarih: 02.04.1293. Ankara: 1923.
- ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 84, Gömlek: 25. Tarih: 1564 Fi 10 Muharrem Sene 95 ve Fi 2 Kanun-ı Sani sene 93. Ankara: 1293.
- ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu-Defter: 3-16, Belge: 1398. Tarih: 15.06.1293. Ankara: 1923
- ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 20, Gömlek: 8. Tarih: 12.06.1293. Ankara: 1293

18. ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu-Defter: 1-3, Belge: 13. Tarih: 5 Şevvâl sene 293 ve Fi 11 Teşrin-i Evvel sene 92. Ankara: 24 Ekim 1876.
19. Williams P. Çanakkale Savaşı. Kanlısirt Muharebesi 25 Nisan 1915. Bilgin Z, çeviri editörü. İstanbul: Kitap Yayınevi; 2015.
20. Ibang M. The concept of armed conflict in public international law: some reflections. Sri Lanka Journal of International Law. 2002;14(1):107-16. [\[Link\]](#)
21. Akkutay, İA. Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması. Ankara Üni Hukuk Fak Dergisi. 2016;65(1):1-61. [\[Crossref\]](#)
22. Albayrak M, Çakıcı M. Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I. 1. Baskı. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Basımevi; 2005. [\[Link\]](#)
23. Karal SA, Uluğtekin M. Tarih içinde insani yardım örgütlenmesi. Yeni Belgelerin Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a. Cilt-1 Ankara: Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti.; 2020. p.64.
24. ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 112, Gömlek: 71. Ordularda bulunan hastanelere Salib-i Ahmer tarafından işaret konulacağıının Bâb-ı Âli'ye bildirilmesi. Tarih: 07.03.1293. Ankara: 1293.
25. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Cenevre Mukavelesi gereğince Hilal-i Ahmer'e de Salib-i Ahmer'e tanınan statünün tanınması. BOA, Fon Kodu:Y.PRK.ASK., Dosya No:1, Gömlek No:33. Tarih: 23/R/1294 (Hicri). Ankara: 1294.
26. Akalın BÖ. Dokuzuncu Washington Salib-i Ahmer Konferansına Memuriyetim ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetine Tekliflerim Hakkında. İstanbul: 1328. p.51-52.
27. ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 112, Gömlek: 71. Tarih: 19 Mayıs 1877. Ankara: 1877.
28. ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 26, Gömlek: 126. Hilâl-ı Ahmer alamet- farikasının Grandük Nikola tarafından tanındığı. Tarih: 10.08.1293. Ankara: 1293.
29. ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu-Defter: 1-7, Belge: 651-652. Devletler tarafından taraf-sızlığı kabul edilen Hilâl-ı Ahmer'e ait Vidin'deki hastaneye, Vidin Kumandanlığı'nın bildirdiğine göre Rus Ordusu'nun Kalkan'dan yaptığı top ateşi ile ölümlerin ve yaralanmaların olduğu. Tarih: 16.03.1293. Ankara: 1293.
30. ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu-Defter: 4-21, Belge: 217. Yapılan top muharebesinde düşmanın Hilâl-ı Ahmer bayrağı taşıyan İngiliz Hastanesi'ne top atışında bulunduğu. Tarih: 19.01.1293. Ankara: 1293.
31. Orallı L. [International Disputes and Independent Investigation Commissions]. Güvenlik Bilimleri Dergisi. 2014;3(2):91-118. [\[Crossref\]](#)
32. ATASE Arşivi, ORH Kataloğu. Kutu: 7, Gömlek: 103. Memleketeyn toprağında Yergöğü isimli mahalde Kızılhaç işaretini taşıyan bir hastanenin top ateşi ile hasara uğratıldığı, memleketeyn kumandanlığı tarafından Cenevre Komitesi kararı ile şikâyet edilmiş olduğundan bunun tahkik edilerek cevap verilmesi. Tarih: 07.05.1293. Ankara: 1293.